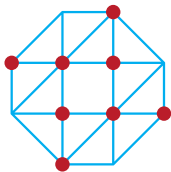
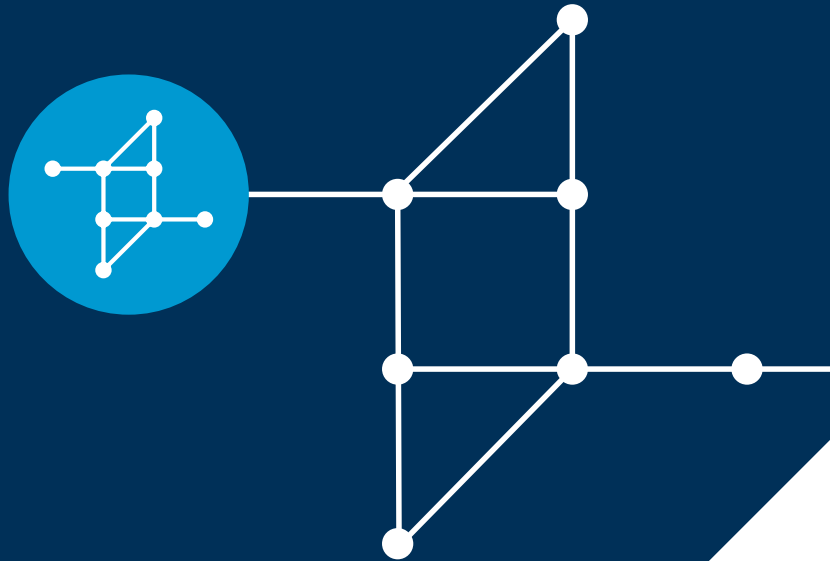

Goede voorbeelden van onderwijsinnovatie met ICT

Programmatisch toetsen: focus op
persoonlijke en professionele groei

Versnellingsplan
Onderwijsinnovatie
met ICT

Programmatisch toetsen: focus op persoonlijke en professionele groei

De conventionele toetsingsvorm waarbij direct punten aan moment-opnames van kennistoetsen worden gekoppeld, kan veel stress opleveren bij studenten, wat niet leerbevorderend werkt. Dit is ook wat docenten van de bacheloropleiding Vaktherapie - Psychomotorische Therapie (PMT) aan de HAN University of Applied Sciences (HAN) terugkregen van studenten: zij wilden voornamelijk minder toetsen vanwege de stress die ze hen opleverden. Toen een aantal jaren geleden het curriculum van de opleiding herzien werd, maakten onder andere deze ervaringen van docenten en directe feedback van studenten het dan ook een gemakkelijke keuze om programmatisch toetsen in te zetten. In het nieuwe curriculum van PMT ligt de nadruk niet op het halen van toetsen, maar op het ontwikkelen van zelfregie, metacognitie en andere persoonlijke en professionele vaardigheden die te maken hebben met het beroep waarvoor studenten in opleiding zijn.

“Wat we vooral wilden was dat studenten uit de ‘haalstand’ gingen, zoals we dat noemden. Als student kan je een rol aannemen waarbij je verwacht dat je iets aangeboden krijgt, maar wat wij wilden was dat ze beginnende professionals in ontwikkeling zouden worden. Om dan van daaruit, dat enthousiasme en de passie voor het beroep, aan de slag te gaan met ‘wat wil ik leren’, ‘hoe wil ik het leren’ en ‘hoe wil ik het vormgeven’. Een oude conditionering die we dan veel zien, is als je studenten een opdracht met vrije vorm geeft, dat ze toch terugvallen in het achter hun laptop zitten en een document schrijven. Onlangs sprak ik een student wiens hele plezier in het leren daardoor eigenlijk wegging. Zij moest weer opnieuw ontdekken van, ‘Oh ja, ik mag dat ook op mijn eigen manier doen’. Die werd daar eigenlijk meteen heel blij van.” – Olivier Glas, hoofddocent PMT aan de HAN.

De vorm

Programmatisch toetsen is een concept waarbij er geen cijfers en studiepunten worden verbonden aan losse toetsen, maar waarbij vormende datapunten worden toegepast in het leerproces van de student. Hierdoor ligt de nadruk op feedback en persoonlijke groei. In de curriculumherziening van vier jaar geleden is programmatisch toetsen direct ingezet, met Glas en onderwijskundige Wessel Peters als kartrekkers. “Het hielp dat we als team een heldere visie hadden op wat we wilden in de opleiding, op hoe we naar het beroep keken waartoe we opleiden en vooral hoe daarin geleerd zou moeten worden”, vertelt Glas.

Goede voorbeelden van onderwijsinnovatie met ICT

Zone Evidence-informed onderwijsinnovatie met ICT, zone Faciliteren en professionaliseren van docenten & werkgroep Digitaal onderwijs in praktijkvaardigheden.

Versnellingsplan
Onderwijsinnovatie met ICT

Auteurs

Hester Otter, Annemarie Sulman, Vera de Vries, Mirjam Winkelmolen (Avans).

Met dank aan Nico Boot, Sjieuwke Dankert, Thys de Haan, Jacob Hiemstra, Ysbrand Hoetjes, Hans Hummel, Haje Jukema, Marijke Leijdekkers, Ellemieke Sigtermans, Esther van der Stappen, Iwan Wopereis

Maart 2023

Op deze uitgave is de Creative Commons Naamsvermelding 4.0-licentie van toepassing. Maak bij gebruik van dit werk vermelding van de volgende referentie: Zone Evidence-informed onderwijsinnovatie met ICT, zone Faciliteren en professionaliseren van docenten & werkgroep Digitaal onderwijs in praktijkvaardigheden (2023). Goede voorbeelden van onderwijsinnovaties met ICT. Utrecht: Versnellingsplan Onderwijsinnovatie met ICT.

Allereerst is het docententeam ter inspiratie wezen kijken bij hun collega's van de bachelor-opleiding Ergotherapie aan de HAN, die dit concept een jaar eerder hadden ingezet en er erg enthousiast over waren. Het team van PMT heeft toen terug geredeneerd vanuit het bachelor-eindniveau, waarbij per leerjaar gerelateerd aan dit eindniveau leeruitkomsten zijn opgesteld. Deze leeruitkomsten komen terug in verschillende datapunten, zodat studenten zoveel mogelijk feedback kunnen verzamelen bij die leeruitkomsten. Als laatste vindt er een high-stake beoordelingsmoment plaats, wat het niveau in die leeruitkomsten zal vaststellen en waarna tot een eindbeoordeling wordt gekomen. Dit beoordelingsmoment vindt plaats zonder de student. "Dit vinden studenten soms wel spannend", geeft Glas toe. "Ook de praktijkbegeleiders die niet bekend zijn met programmatisch toetsen vinden het vreemd om dit niet in gesprek met de student te doen. Maar bij programmatisch toetsen gaat het erover dat je gedurende de leerperiode al veel dialoog hebt met de student."

Makkelijke keuze

Glas vertelt dat de keuze voor programmatisch toetsen destijds gemakkelijk was, onder andere door de achtergrond van de opleiding. "Net als veel andere opleidingen kwamen we vanuit een doorgeslagen toetscultuur, die erg gericht was op de borging van het te behalen niveau waarbij alles in het onderwijs ten dienste kwam te staan van de toets", beschrijft Glas. "Zowel docenten als studenten gingen in de 'haalstand': het leren voor het beroep raakte eigenlijk ondergesneeuwd ten opzichte van het halen van de toets." Daarnaast valt PMT onder de paraplu Vaktherapie – samen met Beeldende Therapie, Muziektherapie en Drama-therapie – en leiden ze op tot een ervaringsgericht beroep. Glas: "Programmatisch toetsen paste ons heel goed, omdat onze opleiding meer gaat over de ervaring en beleving van mensen en hoe je daarop afstemt; hoe je iemand in proces brengt en uiteindelijk bij een doel uit laat komen. Daarin kan je verschillende wegen bewandelen en dat gaat niet per se over goed of fout, zolang je maar kan onderbouwen wat je aan het doen bent."

Het nadeel van kennistoetsen

In de vier jaren dat programmatisch toetsen wordt ingezet binnen PMT, heeft het docententeam veel bijgeleerd en is de vorm doorontwikkeld, vertelt Glas. In de eerste paar jaar werd er nog een kennisdatapunt ingezet wat de vorm van een kennistoets had. Een student kon dit punt meerdere keren in het jaar proberen te halen; in het high-stake moment stond dan achteraf beschreven of de student de drempel qua aantal punten ergens dat jaar gehaald had. Dit kennisdatapunt leverde spanning op bij zowel studenten, als docenten die er veel werk aan hadden om iedere keer kennisvragen op niveau te bedenken over de leerstof. Sommige studenten vonden het datapunt een prettige 'stok achter de deur', maar deze houding is nog onderdeel van de conventionele leer methode en is niet wenselijk voor het behouden van de stof op de lange termijn, stelt Glas. "Er was een student die beschreef het heel mooi, ze zei: 'Dan maak ik die kennistoets en op het moment dat ik de zaal uitloop,

voel ik die kennis al van me afvallen.'" Glas meent dat iedereen die wel eens een kennis-toets heeft moeten maken, dat gevoel herkent. "Het idee van, als ik op dat moment maar voldoende weet en de vraag goed kan invullen. Dat is niet de toepassing van de kennis; alleen het weten. Het brengt een student ver weg van het intrinsiek gemotiveerd leren van kennis omdat die nodig is in het beroep dat diegene wil gaan uitoefenen."

Kennis opdoen in eigen vorm

Het team was het er toen over eens dat ze dergelijke kennisdatapunten in de vorm van kennistoetsen niet vonden passen binnen de opleiding. Glas: "Je moet wel kennis hebben, maar je moet vooral die kennis integreren in je therapeutisch handelen." Het afgelopen jaar is vervolgens besloten om geen kennistoetsen toe te passen, maar om wel een kennis-datapunt te behouden. Hiervoor wordt nu de *body of knowledge* gepresenteerd aan de studenten, die zich dan vier keer per jaar in één van de kennisgebieden moeten gaan verdiepen en hier een vorm van kennisdelen aan moeten koppelen. Studenten mogen deze vorm zelf kiezen; of dit nu een meer conventioneel verslag is, of juist een presentatie, video of zelfs een podcast. "Zo zijn studenten meer intrinsiek gemotiveerd met kennis bezig en maken ze de koppeling naar het beroep", zegt Glas. "Daarbij geeft het feit dat ze er een eigen vorm aan mogen geven, hen meer plezier in het leren en doen ze het meer samen. Hier worden wij dan uiteindelijk weer blij van, omdat we een manier van leren hebben gevonden die wel evengoed over kennis gaat, maar die beter past bij de opleiding en het type student dat we hebben."

Binnen deze manieren van kennis opdoen en delen en het toetsen hiervan, is feedback een essentieel onderdeel, meent Glas. "Intussen hebben we ontdekt dat wanneer je live feedback geeft, het goed werkt om de student zelf die feedback op te laten schrijven en het liefste ook te laten verwerken, bevindingen te laten presenteren en dat vervolgens in te laten vullen in een feedbackformulier." Op deze manier kost het docenten bovendien minder tijd om studenten hierop te beoordelen. Zij hoeven slechts het formulier te lezen en te benoemen of de feedback inderdaad is gegeven en of de student het nu goed begrepen heeft. "Zo bespaart het ons werk en heeft het voor de student een groot didactisch voordeel, omdat ze dan echt die feedback moeten gaan verwerken", verklaart Glas.

In gesprek met studenten

Het team geeft aan veel geleerd te hebben in de afgelopen vier jaar, maar dat zij dit niet alleen hebben gedaan. Glas: "In de aanzet hebben we zeker studenten betrokken, met de vraag: 'Als we nou iets gaan doen met het curriculum, wat vinden jullie dan belangrijk?'" Hierop kwam al snel het antwoord dat ze minder toetsen wilden. "Ze konden toen heel goed uitleggen dat ze echt voelden dat ze vaak summatief dubbel getoetst werden op allerlei onderwerpen en dat ze daar veel stress van hadden, waardoor ze minder ruimte hadden om te leren." Glas vertelt dat dit een belangrijk gesprek was om te hebben aan

het begin van de curriculumherziening en dat het integraal is aan programmatisch toetsen om een dergelijk dialoog te houden met studenten. Ook nu programmatisch toetsen geïmplementeerd is binnen PMT, gaat het team vaak in gesprek met studenten over thema's die opkomen door de implementatie, wat de ervaringen van studenten zijn en wat ze van programmatisch toetsen vinden.

Vruchten plukken

Glas geeft aan dat studenten uiteindelijk minder stress ervaren, maar dat ze in het begin nog wel vastzitten in het conventionele systeem. "Het effect wat wij zien", zegt Glas, "is dat ze in het eerste jaar vaak nog pruttelen, dat ze in het tweede jaar al iets enthousiaster worden, in het derde jaar wordt het pas echt leuk, en in het vierde jaar zijn ze zo professioneel en zelfsturend dat ze eigenlijk precies weten wat ze willen." Volgens Glas komt dit stroeve begin door conditioneringen vanuit het meer conventionele onderwijs waar studenten, en docenten, meestal lang in hebben gezeten. Zo hebben ook docenten in het begin nog de neiging om veel aan te bieden, in plaats van didactisch te coachen en feedback te leveren, vertelt Glas. "Dat is echt een kanteling en die zie je terug op het niveau van de docenten en de studenten. Ik krijg vaak vanuit de andere opleidingen binnen de HAN de vraag of ik mijn ervaringen wil delen. Ik leg dan altijd wel uit dat het niet een proces is van een paar maanden, maar van een paar jaar; wij zitten daar eigenlijk nog steeds in."

Desalniettemin beginnen ze deze kanteling zeker op te merken, meldt Glas. "We beginnen er nu zo langzamerhand de vruchten van te plukken; met name als het gaat om de mate van zelfsturing en zelfregie die studenten ontwikkelen." Een voorbeeld dat hij hiervan benoemt, is de propedeuse-uitreiking die afgelopen oktober plaatsvond. Voor de uitreiking gaven een aantal studenten aan dat zij ook een aandeel hierin wilden hebben. "Zoiets hadden we nog nooit meegemaakt", zegt Glas. "Deze studenten namen daarin ineens het initiatief. Dat was heel leuk want daardoor lieten ze echt zien wat ze geleerd hadden en ze deden het volledig op eigen kracht. Ik ben daar zelf zeer enthousiast over."

Uitdagingen en succesfactoren

"De transformatie in de manier van leren voor zowel studenten als docenten, is en blijft denk ik wel de grootste uitdaging", erkent Glas. Daarnaast geeft hij aan dat het lastig is geweest om goed om te gaan met het onderwijzen en toetsen van kennis, zoals met het voorbeeld van het kennisdatapunt. "Dat zijn wel de twee elementen die ook af en toe minder fijn hebben gevoeld. Voor het overige zijn er wel uitdagingen, maar zijn dit meer inspirerende leermomenten die daarbij energie geven." Als laatste stuiten ze af en toe nog op praktische problemen, zoals het opslaan van informatie in het digitale portfolioplatform Scorion dat momenteel gebruikt wordt binnen PMT.

Het team blijft zo constant in gesprek over elementen die verbeterd kunnen worden, bijvoorbeeld als het gaat om de manier van didactisch coachen of de ervaringen en belevenissen

van studenten met programmatisch toetsen. Daarnaast is het erg belangrijk, meent Glas, om eveneens de successen te vieren. "Soms kan dat erin schieten, maar het is belangrijk dat je niet alleen gefocust bent op wat nog beter moet, maar om ook te zien dat je het eigenlijk hartstikke goed doet." Binnen PMT spelen dan volgens Glas drie duidelijke succesfactoren mee. "De eerste twee zijn het hebben van een heldere visie en de feedback-cultuur binnen het eigen team. Als deze ontbreken in een docententeam, dan zou ik het ook niet aanraden om programmatisch toetsen te implementeren. Een derde is om jezelf de tijd te gunnen en te mogen leren in het proces; dat het niet meteen allemaal perfect hoeft te lopen, maar dat het een proces van een paar jaar is. Dit betekent niet dat het vanaf het begin een en al ellende is en dat het uiteindelijk beter wordt, maar groei moet je jezelf echt toestaan."

Ervaringen uitwisselen

Het docententeam van PMT deelt veel van de kennis en ervaringen die ze opdoen met collega's binnen de opleiding Vaktherapie, alsook HAN-breed. Daarnaast geeft Glas aan dat ze onderdeel zijn van zowel het HAN-leernetwerk programmatisch toetsen, als het landelijk leernetwerk programmatisch toetsen. Ook de onderwijskundige, Peters, die in de aanzet destijds het docententeam gericht heeft op dit concept waarna het daadwerkelijk is ingezet, verwijst dikwijls professionals binnen het onderwijs naar Glas om ervaringen uit te wisselen. Op deze manier deelt het team van PMT hun eigen ondervindingen van de afgelopen vier jaar met anderen die geïnteresseerd zijn, en proberen ze zelf op de hoogte te blijven van recentelijke ontwikkelingen en mogelijke verbeteringen in de toepassing van programmatisch toetsen.

Het team haalt ook inspiratie uit andere manieren van onderwijs. Zo zijn ze op bezoek gegaan bij een hbo-opleiding waarin er voor het onderwijs inspiratie is geput uit Agora en waar nog een stap verder wordt gegaan met de regie bij de student leggen dan PMT momenteel doet. Zo zet deze opleiding zelfs geen datapunten in, maar presenteren ze de leeruitkomsten aan hun studenten waarna ze op basis daarvan samen aan de slag gaan. "Zoiets zie je ook hier op de HAN bij onze collega's van Fysiotherapie", vertelt Glas. "Zij zijn misschien nog wel vernieuwender dan wij. Zo hebben zij bijvoorbeeld verticale lesgroepen waarin eerste- tot vierdejaars samen in één groep zitten. Ze noemen zo'n groep een Community of Practice (CoP)."

Verdere ontwikkelingen

Deze voorbeelden van Agora en de manier van onderwijs zoals het bij Fysiotherapie wordt ingezet, heeft het team van PMT als inspiratie genomen voor de zogenaamde 'stoomklas' die ze sinds kort als pilot inzetten. Deze klas is voor zowel studenten die vertragen, als studenten die juist willen versnellen. De eerste groep kan zo voorkomen dat ze een heel schooljaar opnieuw moeten doen, door in een halfjaar bijvoorbeeld de leeruitkomsten

---

waar ze nog aan moeten werken op niveau te brengen. De tweede groep kan ook profijt hebben bij het loslaten van de vaste structuur, om sneller door de opleiding te gaan. “Waar we in deze pilot nog mee aan het worstelen zijn is dat we zien dat er op dit moment alleen nog vertragers in zitten”, zegt Glas. “Zo is het voor een individuele versneller spannend om daarbij te gaan.” Glas vertelt dat de kunst is om de dynamiek in een klas met veel studenten die vertraging oplopen positief te houden zodat ze elkaar bevestigen in het leren. “De stoomklas is bedacht om nog meer de vaste structuur van datapunten los te laten”, legt Glas uit. “Het is eigenlijk een beetje next level programmatisch toetsen, omdat je nog minder structuur biedt. We bieden structuur in de zin dat de student elke dag naar de opleiding komt, het liefste zo vroeg mogelijk, en dan starten we. Vervolgens gaat het er wel om dat de student een plan maakt voor die dag, voor die week, en voor die maanden dat diegene in de stoomklas zit.” Op deze manier hebben de studenten in de stoomklas nog meer de regie over hun leerproces in eigen handen. Tegelijkertijd houden de docenten toezicht op dit proces en leveren ze feedback. Glas: “Zoals Tamara van Schilt-Mol, lector Eigentijds Beoordelen en Beslissen aan de HAN, laatst zei: ‘loslaten is niet laten vallen’. Dus aan de ene kant bieden we betrekkelijk weinig structuur, en aan de andere kant is de werkalliantie die je met de student hebt heel belangrijk, van waaruit je veel bezig bent met didactisch coachen.”

Wat verder de toekomst is van onderwijs? Glas kan zich niet voorstellen dat programmatisch toetsen helemaal zal worden teruggedraaid. “Het wordt veel ingezet, dus dan wordt het een trend. Soms hoor ik dat mensen zeggen: ‘dit waait ook wel weer voorbij en dan komt er weer een tegenbeweging’. Dergelijke bewegingen herken ik wel in het onderwijs, maar ik heb het idee – en of het nou programmatisch toetsen blijft heten of niet – dat hier op zijn minst elementen in zitten die blijven.” Glas meent dat hoewel feedback geven een bekend fenomeen is, het element van studenten de tijd te geven om te leren zonder dat hier directe beslissingen en consequenties aan vastzitten nieuw is. Dit element zal volgens hem ook niet snel verdwijnen. Hij denkt dat er in de toekomst niet snel weer gekozen zal worden voor een model waarin studenten toetsen maken waar direct studiepunten aan worden verbonden. “Dit levert studenten veel stress op en daarbij moet je gaan bewaken dat er geen lappendeken ontstaat aan toetsen waarin informatie dubbel getoetst wordt. Ik denk eerder dat we programmatisch toetsen voorlopig nog doorontwikkelen en verdere ontwikkelingen inzetten.”

Meer weten?

Voor meer informatie over programmatisch toetsen en hoe dit concept bij PMT wordt ingezet, neem contact op met Olivier Glas via olivier.glas@han.nl.

39 universiteiten en hogescholen werken samen aan kansen die digitalisering biedt voor het hoger onderwijs in Nederland. Het Versnellingsplan (2019-2022) is een samenwerking van de VSNU, VH en SURF. Leden werken in zeven zones en drie werkgroepen aan versnelling binnen hun eigen instellingen en voor het hele hoger onderwijs.

Meer informatie en onze publicaties vind je op
www.versnellingsplan.nl